

**ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
КРАЇН-ЗАСНОВНИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ**

6. Yaslynska, K. M. (2017). Deyaki osoblyvosti perekladu finansovo-ekonomichnykh tekstiv [Some Features of the Translation of Financial and Economic Texts]. *Collection of Research Papers "Pedagogical Sciences" of Kherson State University*. Vol. 75 (3), pp. 191–193. [in Ukrainian].
7. González, R. C. L. (2015). Obstacles in Economic Translation: common, frequent mistakes made by undergraduates. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Vol. 173, pp. 331–336. [in English].
8. Karnedi, P. (2011). A cognitive approach to metaphor translation: A case study of translating an economics textbooks from English into Indonesian. *Lintas Bahasa Translingua*. Vol. 15 (1), pp. 2–31. [in English].
9. Karnedi, P. (2015). Translating economic texts: A case study of epistemic. *TEFLIN Journal*. 26 (1), pp. 59–78. [in English].
10. Liu, N. X. (2017). Same perspective, different effect: framing the economy through financial news translation. *Perspectives. Studies in Translation Theory and Practice*. Vol. 25 (3), pp. 452–463. [in English].
11. Mankiw, N. G. (2003). *Macroeconomics*. New York : Worth Publishers, 2003. 548 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2020

УДК 37.03 (4)

DOI:

Оксана Бялик, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
КРАЇН-ЗАСНОВНИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАКРОРЕГІОНУ**

У статті зроблена спроба з'ясувати особливості здійснення статевого виховання у різних країнах європейського макрорегіону, взявши за основу країни-засновники та зробивши акцент на найбільш характерних ознаках цих країн в означеному аспекті. Зокрема, увага автора зосереджена на Бельгії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини та Франції у сфері статевого виховання учнів, які започаткували основи формування сучасної шкільної сексуальної освіти на теренах Європи, надаючи особливу увагу формуванню політики статі, розробленню законодавчої бази з боку інституцій Євросоюзу та Ради Європи в галузі шкільної освіти.

Ключові слова: виховання; статево виховання; заклади освіти; учнівська молодь; країни-засновники Європейського Союзу; Бельгія; Італія; Люксембург; Нідерланди; Німеччина; Франція.

Літ. 4.

Oksana Byalyk, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Associate Professor of the Pedagogy and Management in Education Department,
Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

**PECULIARITIES OF SEXUAL EDUCATION OF YOUNG PEOPLE
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF COUNTRIES-THE FOUNDERS OF THE
EUROPEAN MACROREGION**

The article attempts to clarify the peculiarities of sex education in different countries of the European macro-region, based on countries-the founders and emphasize the most characteristic features of these countries in this aspect. In particular, the author focuses on Belgium, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Germany and France in the field of sex education of students who have laid the foundations of modern school sex education in Europe, paying special attention to gender policy, EU legal framework and Council of Europe in the field of school education. In Belgium, for example, society has a liberal attitude towards sex and sex education, moreover, sex education is a compulsory practice that offers schools considerable autonomy in the development of curricula, including sex education. Italy is strongly influenced by the Catholic Church, so sex education is controversial in schools, and sex education programs are implemented as part of traditional classroom instruction, focusing mainly on the biological aspects of gender and behavior; adhering to the formation of traditional views on gender issues. based on the principles of morality. Luxembourg has open views on the issue of youth sexuality, the Netherlands shows one of the lowest levels of teenage pregnancy in the world, and the Dutch approach is often seen as a model for other countries. Attitudes toward sex education in Germany are characterized as liberal, accepted and recognized by federal law. This is due to the declining birth rate, which currently requires a rethinking of the position of politicians and the church on sex education and sex education of young people, while continuing to recognize the right of every citizen of the state to start a family. Sex education in France has a holistic approach and plays an important role in the sexual and emotional development of young people, helping them to resist the influence of the media and social

media. Improving the national systems of school sex education in the studied countries requires the formation of an effective gender policy in each country.

Keywords: *an education; sex education; an educational institutions; a student youth; countries- the founders of the European Union; Belgium; Italy; Luxembourg; Netherlands; Germany; France.*

Постановка проблеми. Особливої уваги щодо позитивних тенденцій статевого виховання учнівської молоді, що запроваджуються у закладах освіти, заслуговують країни європейського макрорегіону, в яких статево виховання є важливим напрямом державної освітньої політики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження проблем статевого виховання молоді в країнах Європейського макрорегіону викликає не тільки науковий інтерес. У деяких з них накопичений значний педагогічний досвід щодо статевого виховання, формування провідних ідей та розробка ними практичних методик у цій сфері (Німеччина: Й. Зенде, К. Бах, Р. Борман, Г. Грассель, Б. Швенке та ін.; Польща: В. Оконь, З. Іздебський, Г. Венглярчик та ін.; Великобританія: Л. Арчер, А. Кларк, М. Коул, К. Джексон та ін.; Скандинавські країни: Т. Бартс, О. Контула, К. Едгар, Л. Елісон, Г. Еттерберг, Г. Монбіот, Д. Сандбі та ін.).

Формування мети статті. Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей здійснення статевого виховання у закладах освіти країн-засновників європейського макрорегіону.

Виклад основного матеріалу. Подолання неграмотності із питань статі і міжстатевих взаємин та формування статевої свідомості на глобальному рівні зумовило пошук загальних підходів до здійснення статевого виховання як складової сексуальної освіти широких кіл населення і, передовсім учнівської молоді, а також конструктивного взаємобміну національним досвідом і досягненнями в цьому напрямі освітньо-виховної діяльності.

Засновники Євросоюзу (Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція) започаткували основи формування сучасної шкільної сексуальної освіти на теренах Європи, приділяючи особливу увагу формуванню політики статі, у них розробленню законодавчої бази з боку інституцій Євросоюзу та Ради Європи в галузі шкільної освіти загалом та статевого виховання зокрема. У Конституціях цих країн особливе місце відводиться трактуванню положень Європейської Хартії із сексуальних і репродуктивних прав, а також інших директивних документів країн Євросоюзу ("Біла Книга освіти і навчання" тощо).

Тому ми намагалися з'ясувати особливості здійснення статевого виховання в країнах Євросоюзу, взявши за основу країни-засновники,

зробивши акцент на найбільш характерних ознаках кожної з них в цьому аспекті.

Розпочнемо аналіз здійснення статевого виховання з Бельгії, однієї з країн-засновниць Євросоюзу, яка характеризується ліберальним ставленням суспільства до сексу й статевого виховання молоді, а сексуальна освіта тут є обов'язковою практикою, яка пропонує школам значну автономію у розробці навчальних планів та програм, включаючи й статево виховання.

Бельгія складається з трьох мовних спільнот – фламандської, франкомовної і німецькомовної, де статево просвітництво називається "Взаємовідносини і статево виховання" ("Relationele en seksuele vorming (RSV)") в фламандському співтоваристві і "Освіта для емоційного і сексуального життя" у французькому регіоні, що відобразилося в законі 1984 р. з появою ВІЛ/СНІДу та суперечок у суспільстві щодо лібералізації закону про аборти, де основна увага у статево вихованні змістилася з медико-біологічної інформації до більш цілісного підходу з орієнтацією на міжстатеві стосунки та емоційні аспекти і навички міжстатевого спілкування. Найбільш обговорюваними темами у шкільній навчальній програмі були теми статі, фізичного розвитку, сексуальних орієнтацій, близькості, моралі, запобігання можливим ризикам тощо.

Потрібно зазначити, що в кінці 1990-х р., Фламандським Членом Асоціації МФПР в Бельгії (Sensoa, the Flemish IPPF Member Association) та молодіжним конгресом із сексуальних питань, до якого входили й добровільні організації (НУО), представниками університетів і різних освітніх мереж (в тому числі, й католицьких шкіл), розроблено посібник Г. Мінарса (G. Minnaars) "Хороші коханці" ("Good Lovers"), в якому викладено єдиний підхід до статевого виховання молоді. Із 2000 р. статево виховання стало складовим компонентом шкільних програм із зазначенням термінів щодо його здійснення з відповідним оцінюванням у межах закладу освіти. Мета цього – підтримка розвитку гендерної ідентичності та ролі, природної сексуальності, сексуальної орієнтації з урахуванням індивідуальних особливостей людини, формування моралі в питанні статі та взаємовідносин, запобігання можливих ризиків (ЗПСШ, ВІЛ/СНІД, підліткова вагітність, сексуальне насилля) [5; 6].

З іншого боку, встановлення таких цілей дає кожному учневі право на здобуття статевої освіти

з урахуванням вікових особливостей, а школа, зі свого боку, несе відповідальність за якість її надання [4, 252–253].

Італія перебуває під сильним впливом католицької церкви, зокрема Ватикану, тому статеве виховання у школах є суперечливим, а навчальні програми зі статевого виховання реалізуються у рамках традиційного навчання в класі. При цьому увагу в основному зосереджується на біологічних аспектах статі та поведінки, таким чином, дотримуючись формування традиційних поглядів у питаннях статі, що ґрунтуються на засадах моралі.

Законодавче регулювання статевого виховання в Італії відсутнє, позаяк немає офіційних законів, що стосуються питань статі, хоча пропозиції надходили протягом останніх десятиріч, однак безуспішно. Незважаючи на те, що у 1991 р. був запропонований законопроект про включення статевого виховання молоді в уроки біології, залишаючись, як і раніше, необов'язковим предметом, він не знайшов компромісу із християнсько-демократичною партією, він залишився не підтриманий владою.

Очікується, що парламентський законопроект “Сексуальна інформація та освіта у школі” (“Sex information and education in school”) реалізує введення національного закону про статево освіту на рівні старшої школи, для надання учням інформації статевознавчого характеру, формування навичок поваги до самого себе та інших. Цей документ передбачає введення статевого виховання в кожній школі. Воно викладатиметься вчителями різних дисциплін із дотриманням міждисциплінарного підходу.

Сьогодні у здійсненні статевого виховання є ряд труднощів, з якими стикається Міністерство освіти, насамперед врахування думки католицької церкви та суспільства в прийнятті рішень щодо статевого виховання учнівської молоді.

Загалом політика Італії у сфері статевого виховання досить складна й неоднозначна, оскільки немає офіційних даних про її надання в різних регіонах країни, зокрема, у її північній та південній частинах. Науковці Італії, які проводили дослідження, дійшли висновку, що існує гостра необхідність співпраці між школами та місцевими Центрами здоров'я з надання послуг з розповсюдження знань статевознавчого характеру для запобігання ризиків репродуктивного здоров'я серед підлітків [4, 253–254].

Перейдемо до аналізу політики статі та розгляду особливостей здійснення статевого виховання в школах Люксембурга – маленької країни, що розміщена у центрі Європи і має

відкриті погляди на проблему сексуальності молоді.

Статеве виховання учнів у закладах освіти у Люксембурзі розпочалося в 1967 р. із “Руху Люксембургу у плануванні сім'ї” (“La Famille Heureuse: Mouvement Luxembourgeois pour le planning familial”), який був членом Асоціації МФПС в Люксембурзі. Він створив перший Центр планування сім'ї і запросив школярів взяти участь у щотижневому радіошоу, у якому зосереджувалася увага на сексуальних питаннях.

Закон “Сексуальна інформація, профілактика абортів і добровільне переривання вагітності”, затверджений у 1978 р., проголошував, що “держава повинна створювати або підтримувати діяльність Центрів з планування сім'ї та здійснювати просвітницьку діяльність в цілому по країні”, а предмет “Відносини і сексуальна освіта” став обов'язковим для учнів 13–19 р. з початку 1970-х р.

З 1973 р. основи сексуальної освіти й статевого виховання були включені до шкільного навчального плану, який є офіційним документом шкільної програми на рівні середньої школи, а з 1989 р. впроваджено й у початковій школі для учнів шестирічного віку під час занять із громадянства; згодом здійснюється на уроках релігії та біології при розгляді теми дружби, основ сексуальності, концепції сім'ї, відповідальності, вагітності, народження дитини, можливих конфліктів між статями, особливостей людського тіла та статевого дозрівання.

У середній школі статеве виховання викладається у перший (кохання, секс, партнерство і сім'я) і сьомий роки навчання (акцент робиться на інтересах молодих людей, таких як: статеві відносини, ЗПСШ, а також засоби контрацепції) на уроках біології та громадянства, використовуючи переважно активні методи навчання: презентації або звіти учнів (“exposé-reports”), рольові ігри, семінари тощо. Вибір методу залежить від віку та рівня зацікавленості учнів і вчителя.

Шкільні вчителі біології, громадянства та релігії несуть відповідальність за забезпечення якісної сексуальної освіти та статевого виховання, залучаючи до цього добровільні організації, центри, що відповідно обладнані для проведення навчальних курсів з питань статі.

На сьогодні здійснення статевого виховання в Люксембурзі неоднорідне. Насправді ніхто не перевіряє його якість, і якою мірою реалізуються програми зі статевого виховання, це залежить насамперед від самих вчителів та їхнього бажання займатися статевим вихованням учнівської молоді [4, 254–256].

Охарактеризуємо стан здійснення статевого виховання в школах ще однієї північної європейської країни – Нідерландів. Вона показує один з найнижчих рівнів підліткової вагітності в світі, а її підхід часто розглядається як модель для інших країн. Фахівці з Інституту соціальних і сексологічних досліджень Нідерландів зазначають: “Немає країни, яка б так багато вкладала у дослідження планування сім’ї, приділяла увагу засобам масової інформації та поліпшенню обслуговування у сфері сексуальної освіти, як Нідерланди”.

Визнавши в кінці 1980-х р. СНІД проблемою, що загрожує здоров’ю нації, та з метою припинення підліткам навичок збереження репродуктивного здоров’я й сексуальності, уряд нідерландців просубсидував програму “Нехай довго живе любов” (“Kanlang leve de liefde”), яка включала набір із CD-відео, посібника для вчителя та журналу для учня, попередньо проконсультувавшись із представниками церкви, посадовими особами охорони здоров’я та організаціями із планування сім’ї.

Хоча в цій країні немає обов’язкової державної програми зі статевого виховання, однак майже всі середні школи здійснюють його як складову частину уроків біології, але більш ніж у половині початкових шкіл обговорюють питання статі та засобів контрацепції. Аналізована вище модель статевого виховання фокусується переважно на біологічних аспектах статевого розмноження, цінностях, відносинах, навичках міжстатевого спілкування. Засоби масової інформації, зі свого боку, заохотили ведення відкритого діалогу із проблем статі та надання гарантій з боку системи охорони здоров’я щодо збереження конфіденційності і неосуду.

Учителі в Нідерландах при статевому вихованні підходять до питань сексуальності з дітьми у віці 12–15 р. з відвертою розмовою: “Як би ви відреагували, якщо ваш сексуальний партнер відмовився користуватися презервативом? Як ваші друзі ставляться до презервативів? Напишіть про те, що ви думаєте, і ми відповімо. Запитайте нас, чи мали ви рацію?”.

Отже, статево виховання в Нідерландах є обов’язковим для шкіл, де вчителі гігієни та біології розкривають біологічні/фізіологічні аспекти статевого дозрівання, небажаної вагітності, а статевому акту і сексуальності присвячується досить значна увага.

За останнє десятиліття політичні зміни в Нідерландах вплинули на здійснення статевого виховання в середніх школах, що пов’язано зі зростанням кількості іммігрантів, у результаті чого збільшення загальної ризикованої поведінки серед

молодих людей сприймається як відповідальність за збільшення підліткової вагітності. Тому Інститутом зі зміцнення здоров’я (the Health Promotion Institute) розроблено програму статевого виховання та посібники для вчителів початкової школи, що реалізовуватимуть програму статевого виховання учнів у початковій школі [4, 256–258].

Ставлення до статевого виховання в Німеччині загалом характеризується як ліберальне, що приймається і визнається федеральним законом. Це насамперед пов’язано зі зниженням рівня народжуваності в країні, що сьогодні вимагає від політиків та церкви перегляду позиції щодо сексуальної освіти та статевого виховання молоді, підтримуючи, таким чином, пологи та продовжуючи визнавати право кожного громадянина держави на створення сім’ї.

У 1970 р. в Німеччині розроблено концепцію сексуальної освіти, яка була реалізована по всій країні, розпочинаючи та забезпечуючи організацію статевого виховання учнівської молоді зі школи.

Після становлення державної єдності Німеччини в 1990 р., відповідно до Закону “Вагітність і допомога сім’ї” (“Pregnancy and Family Aid Act”) (SFHÄndG) передбачалося запровадження масштабних національних програм зі статевого виховання, здійснення консультування молоді щодо засобів контрацепції та абортів. Цей закон зробив статево виховання обов’язковим у всій Німеччині, але відповідальність за його здійснення у закладах освіти залишається за федеральними землями.

Статево виховання у школах Німеччини є обов’язковим у, і батьки не мають права відмовитися від нього та забирати своїх дітей з уроків, а школи, зі свого боку, зобов’язані інформувати батьків про зміст і методику статевого виховання учнів у закладі освіти.

На сьогодні, відповідно до чинного закону, статево виховання здійснюється на комплексній основі, зосереджуючи увагу як на біологічних аспектах статі, так і на емоційно-мотиваційних, насамперед аспектах міжстатевих відносин, життєвих цінностях, етики статі тощо. Крім того, він вимагає від урядових установ співпрацювати з неурядовими організаціями (НУО).

Як з’ясувалося, статево виховання здійснюється у всіх школах Німеччини, однак з різною якістю та інтенсивністю: в одних вона інтегрована у навчальну програму з таких предметів, як: громадянство, релігія, етика, фізична культура та біологія, починаючи з дев’ятирічного віку, інші пропонують спеціальні програми для учнів під керівництвом фахівців Центрів охорони здоров’я,

молодіжних центрів, Центрів денного догляду за дітьми та ін., використовуючи переважно групові форми роботи.

Низка НУО беруть участь у забезпеченні сексуальної освіти молоді, найбільшою з яких є Pro Familia (заснована у 1952 р.), яка забезпечує статеве виховання в школі і поза нею, а також організовує тренінги для вчителів та проводить просвітницьку роботу з батьками. У той час як статеве виховання в школах, як правило, має біологічну спрямованість, Pro Familia фокусується на психосоціальних аспектах, особистих та гендерних ролях, міжстатевих відносинах та правах людини. Крім того, ця організація співпрацює з федеральним центром освіти у сфері охорони здоров'я (the Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA), розповсюджуючи інформаційні брошури зі статевого виховання та здійснюючи навчання молоді із питань статі. Активну участь у статевого вихованні учнів беруть й інші державні організації – Інститут статевої педагогіки (Дортмунд), Дрезденський музей гігієни, Спілка статевого виховання, діяльність яких спрямована на підвищення його ефективності і формування статевої культури молоді.

На сьогодні у Німеччині є досить поширеним використання мережі Інтернет, надання інформації по телефону та консультування щодо сексуальності молоді за межами школи, що особливо важливо для молодих людей у сільській місцевості [4, 258–260].

Розглядаючи організацію здійснення статевого виховання у Франції, потрібно зазначити, що воно з 1973 р. є частиною шкільної програми Здебільшого французьке суспільство приймає статево освіту і сексуальність молодих людей, однак консервативні і релігійні групи, особливо католицькі, регулярно протестують проти здійснення статевого виховання в школах, а частина батьків з традиційними релігійними поглядами забороняють своїм дітям відвідувати уроки, на яких розглядалися питання сексу і відтворення.

У 1973 р. “Вища рада з сексуальної інформації, контролю над народжуваністю і сімейного виховання” (“Higher Council on Sexual Information, Birth Control and Family Education”) (CSIS) представила перші правила, що стосувалися інформації статевознавчого характеру, зазначивши, що теми анатомії, фізіології та репродукції людини у середній школі повинні викладатися у рамках уроків біології.

У 1985 р. статеве виховання включено до навчального плану початкової школи під назвою

“Освіта для життя” (“Life Education”), однак не було відповідного положення щодо підготовки вчителів, а стандарти статевого виховання значно варіювалися. На цьому етапі воно орієнтувалося на фізичне і моральне здоров'я учнів та інформацію про сексуальне насилля над дітьми.

У 1990 р. нові правила дозволяли надавати додаткову сексуальну освіту за межами закладу освіти, створивши для цього відповідні умови – створюючи освітні консультативні центри, в яких молодь отримала можливість звертатися допомогою в питаннях статі.

Відповідно до Закону 2001 р., статеве виховання стало обов'язковим у школах на всіх рівнях, інтегруючи біологічні знання через психологічні, емоційні, соціальні, культурні та етичні аспекти сексуальності з метою попередження і скорочення сексуальних ризиків, для боротьби з насиллям і сексуальною експлуатацією молоді. Крім того, кожна школа повинна запровадити програму статевого виховання для учнів різних вікових груп з метою поліпшення статевого виховання всій Франції. Школам, при цьому, рекомендується створювати мережі з регіональними бюро здоров'я, батьками та медичними працівниками для розробки спільної програми зі статевого виховання учнівської молоді.

Сьогодні до статевого виховання у Франції сформовано цілісний підхід і це, як переконані експерти, відіграє важливу роль у сексуальному та емоційному розвитку молоді, допомагаючи їй протистояти впливу медіа та соціальних повідомлень.

Статеве виховання у Франції здійснюється вчителями, шкільними лікарями, медичними сестрами, соціальними працівниками та зовнішніми консультантами, які включені до шкільної освітньої програми, використовуючи переважно традиційне навчання у класі, відео- та медичні ілюстрації. Взаємне навчання практично не відбувається, однак інтерактивні методи і дебати досить широко практикують.

Законодавче регулювання сексуальної освіти здійснюється регіональною владою Міністерства народної освіти (the Ministry for Public Education), а також керівництвом кожної окремої школи. З 2005 р. запущено навчальний курс для вчителів зі здійснення статевого виховання, відповідно до нової освітньої політики, за якою учні 13–16 років зобов'язані бути поінформованими щодо профілактики ВІЛ/СНІДу та здобути статево освіту.

За законом з 2013 р., Міністерством народної освіти встановлено мінімальні стандарти для

забезпечення статевого виховання учнів, а школи розробляють, відповідно до контингенту учнів, освітні програми зі статевого виховання, співпрацюючи при цьому з регіональними бюро здоров'я, батьками та медичними працівниками.

За результатами експертів, керівні принципи статевого виховання у Франції є достатньо хорошим, однак державне фінансування для його забезпечення, розробки навчальних матеріалів та професійного навчання вчителів вважається недостатнє [4, 260–262].

Висновки. Отже, яскраво виражена потреба сучасного суспільства в якісному здійсненні статевого виховання знаходить підтримку на національному рівні країн Євросоюзу. Таким чином, держави виявляють інтерес до статевого виховання учнівської молоді як важливої цінності суспільства, що пов'язана зі збереженням репродуктивного та сексуального здоров'я громадян, підвищенням рівня їх статевої вихованості, формуванням готовності до шлюбу та сім'ї й відповідального батьківства. З'ясовано, що важливе місце в реалізації завдань щодо удосконалення національних систем шкільної статевої освіти в досліджуваних країнах займає формування ефективної політики статі в кожній країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бялик О. В. Статеве виховання школярів: європейський контекст : монографія. Умань, 2016. 369 с.
2. Бялик О. В. Статеве виховання школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід : навчальний посібник. Умань, 2017. 228 с.
3. Бялик О. В. Суспільно-історичні передумови статевого виховання учнівської молоді. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2015. № 5. С. 117–123.
4. Бялик О.В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу:

дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2016. 547 с.

5. Кравець В. Статеве соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн: монографія. Тернопіль, 2009. 387 с.

6. Локшина О. Компаративна освіта в Україні: траєкторія розвитку. *Український педагогічний журнал*, 2015. № 4. С. 7–18.

REFERENCES

1. Bialyk, O. (2016). Stateve vihovannia shkolariv: evropeiiskii kontekst [Sex education of schoolchildren: European context: monograph]. Uman, 369 p. [in Ukrainian].
2. Bialyk, O. (2017). Stateve vihovannia shkolariv: vitchizniansii i zarubiznii dosvid Sex education of schoolchildren: domestic and foreign experience]. *Tutorial*. Uman, 228 p. [in Ukrainian].
3. Bialyk, O. (2015). Suspilno-istorichni peredumovi statevogo vihovannia uchnivskoi molodi [Socio-historical preconditions of sexual education of student youth]. *Youth & market*. No. 5. pp. 117–123. [in Ukrainian].
4. Bialyk, O. (2016). Suchasni tendentsii statevogo vihovannia uchnivskoi molodi v krainax evrosoyuzu [Current trends in sexual education of student youth in the European Union]. *Doctor's thesis*. Uman. 547 p. [in Ukrainian].
5. Kravets, V. (2009). Stateva sotsializatsiya ta pidgotovka uchnivskoi molodi do simeinogo zhuttia v pedagogitsi ta skilniyi praktitsy zarubizhnukh krain [Sexual socialization and preparation of student youth for family life in pedagogy and school practice of foreign countries]. Monograph. Ternopil, 387 p. [in Ukrainian].
6. Lokshina, O. (2015). Komparativna osvita v Ukraini: traektoriiia rozvitku [Comparative education in Ukraine: the trajectory of development]. *Ukrainian pedagogical journal*. No. 4. pp. 7–18. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.09.2020

“Найближчий розгляд історії переконує нас у тому, що дії людей впливають з їхніх потреб, їхніх пристрастей, їхніх інтересів... І лише вони відіграють головну роль”.

*Георг Вільгельм Фрідріх Гегель
німецький філософ*

“Праця звільняє нас від трьох великих лих: нудьги, пороку і нестатків”.

*Вольтер
французький філософ*

